

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті розкрито зміст принципу розумності строків з урахуванням останніх законодавчих змін. На основі аналізу та співвідношення підходів, втілення цього принципу в Цивільному процесуальному кодексі України Кримінальному процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України. Проведена адаптація основних визначень щодо розумності строків зазначених у законодавстві України.

Ключові слова: виконавче провадження, принцип, принцип розумності строків, строки у виконавчому провадженні, провадженні, провадженні.

Постановка проблеми. Виконавче провадження в Україні побудоване на демократичних принципах (засадах, основах). Вони закріплені в нормах права і в них відображені правові погляди на завдання і мету виконавчого провадження, його організаційну побудову і функціональну діяльність органів виконавчої служби, їх повноваження, порядок здійснення та правове становище учасників виконавчого провадження і осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій [1, с. 54]. Одне з центральних місць системи таких засад займає принцип розумності строків виконавчого провадження. Зміст цього принципу, як і інших, законодавство не визначає. Однак, з огляду на те, що його дія спрямована на захист і гарантування прав осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні, виникає потреба детального дослідження й визначення його правової природи на теоретичному рівні.

Стан дослідження. Принцип розумності строків у законодавстві про виконавче провадження закріплюється вперше, хоча раніше й існував принцип повноти і своєчасності виконання рішень. Останній є близьким за своїм змістом до розглядуваного у цій статті, проте зараз в нього вкладають зовсім інші ідеї, а також мало місце розширення його правового впливу на нові інститути. Принципи виконавчого провадження розглядалися у працях таких вчених, як В.А. Бабич, М. В. Федоренко, С.Я. Фурса, С.В. Щербак, М. І. Штефан та ін.

Метою статті є визначення поняття, критеріїв і змісту принципу розумності строків у виконавчому провадженні з урахуванням нового Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року [2], а також виявлення проблем його нормативно-правового втілення.

Виклад основного матеріалу. Із прийняттям нового Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон), який набрав законної сили 5 жовтня 2016 року, було запроваджено багато змін у законодавство у сфері виконавчого процесу. Одним із таких нововведень, було нормативне закріплення переліку засад виконавчого провадження. Так, у ч. 1, ст. 2 Закону передбачено, що «виконавче про-

вадження здійснюється з дотриманням таких засад:

- 1) верховенства права;
- 2) обов'язковості виконання рішень;
- 3) законності;
- 4) диспозитивності;
- 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 6) гласності та відкритості виконавчого провадження;
- 7) розумності строків виконавчого провадження;
- 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями;
- 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців» [2].

В попередньому Законі України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 р. (далі – старий Закон) [3], принципи можна було визначити лише в контексті трактування окремих статей закону, але конкретного переліку не надавалось. Так, аналізуючи чинне на той час законодавство, М.І. Штефан у співавторстві з М.П. Омельченком виділяли такі принципи: законність, рівність громадян перед законом і органом державної виконавчої служби, недоторканність людини, недоторканність житла, гласність, державна мова провадження, диспозитивність, юридична істина, змагальність, доступність, безпосередність, публічність, оперативність [1, с. 54]. Також в наукових джерелах виділяли такий принцип як принцип повноти і своєчасності виконання рішення, який впливав з ч. 1 ст. 11 старого Закону: «Державний виконавець зобов'язаний вживати передбачених цим Законом заходів примусового виконання рішень, неупереджено, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії». Цей принцип трактували наступним чином: з метою забезпечення своєчасності виконання рішення закон наділяє державного виконавця правами які закріплені у ч. 2, 3, ст. 11 старого Закону, а відповідно до ч. 2 ст. 30 старого Закону державний виконавець зобов'язаний провести виконавчі дії по виконанню рішень немайнового характеру – у двомісячний строк; всіх інших – у шестимісячний строк.

Аналогічний принцип закріплений і в новому Законі України «Про виконавче про-

вадження» від 02.06.2016 р., а саме принцип розумності строків виконавчого провадження. Однак, сутність цього принципу суттєво відрізняється від того, що випливає зі старого законодавства. В чинному Законі не закріплений конкретний строк, протягом якого виконавець зобов'язаний провести процесуальні дії із примусового виконання рішення, тобто строк здійснення виконавчого провадження. Стаття 13 «Строки прийняття рішень виконавцями та вчинення виконавчих дій» нового Закону присвячена різним видам строків у виконавчому провадженні. Так, відповідно до зазначеної статті під час здійснення виконавчого провадження виконавець вчиняє виконавчі дії та приймає рішення шляхом винесення постанов, попереджень, внесення подань, складення актів та протоколів, надання доручень, розпоряджень, вимог, подання запитів, заяв, повідомлень або інших процесуальних документів у випадках, передбачених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Далі в статті зазначаються конкретні строки, протягом яких має вчинятись та чи інша виконавча дія, наприклад: опис та арешт майна здійснюються не пізніше як на п'ятий робочий день з дня отримання інформації про його місцезнаходження.

Проте стаття 13 Закону не містить вимог щодо обмеження строку виконавчого провадження в цілому, тобто такого, протягом якого мають бути вчинені всі необхідні виконавчі дії. Крім того, потенційну небезпеку щодо порушення принципу розумності строків несе у собі положення ч. 1 ст. 35 Закону, відповідно до якої виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій у випадках, передбачених пунктами 2, 3 і 5 частини першої статті 34 цього Закону, – до розгляду питання по суті. Враховуючи те, що розгляд питання по суті у суді включає вчинення декількох процесуальних дій суду і учасників, таке формулювання є неточним. Вважаємо, що це словосполучення доцільно замінити на «до набрання законної сили ухвалою суду». Також слід зазначити, що відсутність граничного строку, у межах якого виконавець може зупинити вчинення виконавчих дій, може призвести до порушення прав стягувача у випадку затягнення такого розгляду. Зокрема, боржник може позбутися належного йому майна чи іншим чином ухилитися від виконання рішення.

Отже, в чинному законодавстві строк виконавчого провадження визначається відповідно до принципу розумності строків. Зазначене означає, що у Законі не міститься конкретних часових меж для здійснення всієї сукупності процесуальних дій виконавця, які мали місце у старому Законі.

Виникає питання, що розуміється під таким розумним строком і чи не призведе такий підхід законодавця до затягування виконавчого провадження його учасниками? На мою думку, для вирішення цих питань слід провести аналогію з дотриманням розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ в адміністративному судочинстві, адже

термін «розумні строки» зустрічається і у законодавстві щодо судочинства.

Відповідно до ч. 1 ст. 157 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [4] суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. В Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС) [5] зазначено, що адміністративна справа має бути розглянута і вирішена протягом розумного строку, але не більше місяця з дня відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 122). Також у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) [6] визначено, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ч. 1 ст. 318). Як видно із наведених норм, деякі з процесуальних кодексів встановлюють граничний строк, протягом якого справа має бути розглянута (ЦПК, КАС), а деякі – ні (КПК).

Отже принцип розумності строків зазначений в тих нормативних актах, які регламентують діяльність органів, наділених повноваженнями правоналізу. Правоналіз має місце зокрема в тих випадках, коли до компетенції суду належить вирішення спорів щодо всіх правовідносин, що виникають у державі, а за відсутності регламентації таких правовідносин він має право застосовувати аналогію законодавства і права. Як зазначають С. Я. Фурса та С. В. Щербак, державний виконавець повинен чітко додержуватись процедури вчинення виконавчого провадження. Це означає, що на відміну від суду, виконавець не може орієнтуватись на принципи права, а зобов'язаний чітко дотримуватись вимог закону [7, с. 46]. Тобто, державний виконавець не може діяти в межах аналогії закону чи права, а лише в межах визначених законом процедур. Згідно ч. 1 ст. 11 чинного Закону передбачено можливість самостійно виконавцем встановлювати строки, які не визначено законом, використовуючи при цьому принцип розумності строків. Отже, якщо виконавець не наділений повноваженнями правоналізу і не може вирішувати питання за аналогією права чи закону, то чим державний виконавець повинен керуватись при встановленні невідзначеного законом строку?

Визначити, що лежить в основі принципу розумності строків, можливо, провівши аналогію з іншим законодавством, в якому вживається цей принцип та здійснити адаптацію його до особливостей виконавчого провадження.

У постанові від 17.10.2014 № 11 Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» визначається, що вважається розумним строком у контексті судового розгляду справи: «Розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних

рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту» [8]. В цій постанові також визначаються критерії розумного строку для цивільного судочинства, якими є: правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника; для кримінального судочинства: складність кримінального провадження; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [8].

Враховуючи вищесказане та специфіку виконавчого провадження, дані положення можна адаптувати до його специфіки. Розумний строк в контексті виконавчого процесу – це строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних з метою забезпечення своєчасного (без невинуватих зволікань) здійснення виконавчого провадження. Враховуючи таке поняття, критеріями для визначення розумності строку під час здійснення виконавчих дій є: правова та фактична складність провадження, поведінка осіб, які беруть участь у провадженні (учасників виконавчого провадження), спосіб здійснення виконавцем своїх повноважень та ефективність вчинюваних виконавцем дій, спрямованих на виконання виконавчого листа. Крім того, на мою думку, має значення такий критерій, як доцільність здійснюваних державним виконавцем дій.

Розглянемо зміст окремих критеріїв принципу розумності строків. Складність виконавчого провадження визначається кількістю учасників, які беруть участь (відмітимо, що як на стороні стягувача, так і на стороні боржника, може бути більше однієї особи); кількістю виконавчих проваджень, які зведені в одне; особливості та наявністю майна, на яке може бути звернено стягнення; необхідністю проведення експертиз та їх складність; участю у справі іноземного елемента та необхідністю з'ясування і застосування норм іноземного права.

Оцінюючи поведінку учасників виконавчого провадження, слід враховувати належне виконання ними своїх процесуальних обов'язків, які передбачені ст. 19 Закону, наприклад, своєчасна явка за викликом виконавця, своєчасне надання боржником інформації про належне йому майно та цінні кошти на вимогу виконавця, сприяння виконання рішення стягувачем (йдеться про надання інформації про належне боржнику майно стягувачем, або інші дії, які б сприяли виконанню рішення); існування випадків зловживання процесуальними правами тощо. При цьому слід враховувати, що використання процесуальних прав, зокрема, заявлення скарг, не може розцінюватися як перешкоджання здійсненню провадження, за винятком випадків, коли йдеться про зловживання правом [8].

Оцінюючи спосіб та ефективність здійснення виконавцем своїх повноважень, слід враховувати послідовність та своєчасність здійснення процесуальних дій; наявність періодів бездіяльності (неактивності); обґрунтованість відкладення виконавчого провадження.

Доцільність здійснюваних виконавцем дій також є важливим критерієм, оскільки виконавець може вчиняти процесуальні дії, які не є необхідними для виконання рішення і як результат, відбувається необґрунтоване затягування виконавчого провадження.

Матеріали судової практики свідчать про те, що основними причинами порушення процесуальних строків є недоліки в діяльності судів, пов'язані насамперед із незадовільною організацією судового процесу. Є випадки, коли всупереч вимогам процесуальних законів і без будь-яких підстав для цього цивільні справи та кримінальні провадження признаються до судового розгляду з порушенням передбачених законодавством строків [8]. Такі випадки цілком можливі і у виконавчому провадженні. Виконавче провадження також має свої процесуальні правила, які закріплені в законі і недобросовісність державного виконавця може призвести до незадовільної організації виконавчого провадження й порушення прав однієї зі сторін у виконавчому провадженні: стягувача чи боржника. Поверхове вчинення виконавчих дій, ігнорування норм матеріального та процесуального права може призвести до істотного порушення строків здійснення виконавчих дій. Більше того, порушення строків прийняття рішень та вчинення виконавчих дій виконавцями не є підставою для скасування такого рішення чи виконавчої дії, крім випадків, коли вони були прийняті або вчинені з порушенням процедури, передбаченої цим Законом, на відміну від провадження справ по адміністративних правопорушень, де провадження закривається внаслідок закінчення строків притягнення до адміністративної відповідальності.

Висновки. Отже, Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. ввів принцип розумності строків, який має інший контекст, ніж його аналог в старому Законі. В даній статті було визначено поняття та критерії такого принципу розумності строків, що й складає його зміст та суть. Цей принцип безумовно потребує уваги й подальшого дослідження науковцями, оскільки він відкриває нові питання та проблеми, пов'язані з реалізацією прав та обов'язків учасників виконавчого процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Штефан М.І. Виконання судових рішень: Навч. посіб. / М.І. Штефан, М.П. Омельченко, С.М. Штефан. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 320 с.
2. Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України від 22.07.2016 р., № 30, стор. 5, стаття 542

3. Закон України «Про виконавче провадження» № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України від 18.06.1999 р., № 24, стаття 207.
4. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України від 08.10.2004 р., № 40, / 40-42 /, стор. 1530, стаття 492.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35– 36, № 37. – Ст. 446
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
7. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. К.: Атіка, – 2002. – 480 с.
8. Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» від 17.10.2014 № 11 [Електронне джерело] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

Лужанский Александр Станиславович ПРИНЦИП РАЗУМНОСТИ СРОКОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА

В статье раскрыто содержание принципа разумности сроков с учетом последних законодательных изменений. На основе анализа и соотношения подходов, воплощение этого принципа в Гражданском процессуальном кодексе Украины Уголовно процессуальном кодексе Украины, Кодексе административного судопроизводства Украины. Проведена адаптация основных определений по разумности сроков указанных в законодательстве Украины.

Ключевые слова: исполнительное производство, принцип, принцип разумности сроков, сроки в исполнительном производстве, праоанализ.

Luzhanskyi Alexander THE REASONABLE TIME PRINCIPLE OF ENFORCEMENT PROCEEDINGS

The article reveals the content of the reasonable time principle taking into account the recent legislative changes. Based on the analysis and correlation approach, the embodiment of this principle in the Code of Civil Procedure of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine is discussed. Adaptation of the basic definitions for the reasonable time specified in the legislation of Ukraine.

Keywords: enforcement proceedings, the reasonable time principle, terms in the enforcement proceeding, law analysis.

Фостікова Валерія Валеріївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 347.9

УЧАСТЬ АДВОКАТА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядаються деякі особливості участі адвоката у процесі виконання судового рішення як представника сторони. Автор звертає увагу на зміст такого представництва, а також переваги залучення адвоката. Обґрунтована необхідність закріплення представництва адвокатом інтересів сторони у виконавчому провадженні як окремого виду адвокатської діяльності.

Ключові слова: виконавчий процес, адвокатська діяльність, представництво, право на професійну правову допомогу, сторони виконавчого провадження.

Постановка проблеми. Захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів особи буде неповним без виконання відповідного рішення. Конституційний суд України у своєму рішенні від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 зазначив, що невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [1]. Умови і порядок примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню, визначені у Законі України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року [2].

Відомо, що участь особи у законодавчо врегульованій процедурі часто не приводить до бажаних результатів через брак спеціальних юридичних знань. У зв'язку з цим, однією із гарантій забезпечення прав і свобод особи є право на отримання нею професійної правової допомоги, закріплене у ст. 59 Конституції України [3]. Відповідно до ст. 131-2 Основного закону для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. При чому зазначене не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі і у межах виконавчого процесу, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники.